

3492

A

„UNIVERSITY EXTENSION“
HAZÁNKBAN. ✓

IRTA

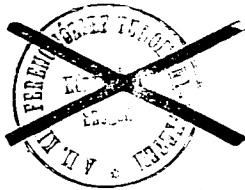
GAAL JENŐ.

A II. ORSZÁGOS ÉS EGYETEMES TANÜGYI CONGRESSUSON TARTOTT
ELŐADÁS.

Különnyomat a „Budapesti Szemle“ 88. kötetéből.

BUDAPEST.

1896.

20127

Korunk haladása minden téren új szükségeket és ki-
elégítésökre folyton újabb és újabb intézményeket teremt.
A gazdasági élet egyre közvetlenebb befolyása alatt a köz-
művelődés fejlődése is oly elemi erővel lép fel, hogy csak ter-
mészetes, ha annak folyása szinten állandó, s növekvő mére-
teinek megfelelőleg nemcsak nagy, hanem egyúttal folytonos
bővülésre képes medret keres. Az ismeretek rohamos szapo-
rodása minden téren igen nagy befolyással van a magán- és
társadalmi életre egyaránt, azért minél alaposabb megszerze-
hetésök az egyesre és az összeségre nézve fokozódó életszük-
ségként jelentkeznek. E mellett a tartalomban gazdagodó termelő
foglalkozások aránylag is mindig több egyént kötnek le,
s a munkafelosztás terjedésével hatványozódik azok száma, a
kik egyoldalú munkára kényszerítvők. Lehetetlen be nem
látni, hogy, ha ez tovább így halad, a társadalmi összhang
egyre nagyobb veszélyben fog forogni.

A termelő munka s a gyakorlati szakismeretek sok ember-
nek biztosítván független megélhetést, a politikai jogokat is
mindig több és több ilyen elemnek kell megadni. Azonban
ez új elemek az állami és társadalmi élet természetéről tiszta
fogalommal rendszerint nem bírván, az iránt vagy egyáltalán
nem fognak érdeklődni, vagy pedig kizáróan saját, legfeljebb
egyoldalú osztályérdekeiktől vezetetik magokat, midőn azzal
szemben állást kénytelenek foglalni. Így aztán az ugyan-
azon nyelvet beszélő társadalomban is oly ziláltság fog beál-
lani, hogy egy és ugyanazon nemzet fiai, még ha az anyagi

jólét bizonyos magasb fokára jutottak is föl, nem értik meg egymást. Ebből küzdelmek támadhatnak, melyekben, egyébként a közös nagy czélok megvalósítására fordítható, igen sok becses erő vész el, és pedig úgy az egyes osztályokra, mint az egész nemzetre nézve.

A gazdasági élet haladásával tehát lépést tart annak a szükségnek érzete is, hogy az egyes termelő osztályok míg egyfelől a fokozódó munkafelosztás miatt eltávolodnak egymástól, addig másfelől a közös emberi és nemzeti kötelekeknél fogva szorosabb érintkezésbe jöjjenek és a kölcsönhatás viszonyába kerüljenek egymással. Az újabbkori haladás magában véve bomlaszt, ha a szélesb körű társadalmi szervezkedés a széthullani készülő részeket ismét nem egyesíti.

És semmi sem alkalmasabb az emberek egyesítésére, mint a fölfogás közössége és a gondolkozási mód azonossága. Ha arra nézve, a mi mindnyájunkra nézve közös, egyetértünk, az, a miben különbözünk, nem távolít el, hanem inkább egymásra utal, tehát még jobban összefűz bennünket. Annak tehát, hogy a hol csak lehetséges, a gondolkozásmód a társadalomban egyenlősíttessék, igen nagy fontossága van, ennél fogva az érte okvetlenül hozandó tetemesebb áldozatokat sem lehet improductíveknek nevezni. A közös fölfogás azonban csak akkor következhetik be, ha az emberi és társadalmi lét legfőbb kérdéseire nézve egyet értünk. Az összhang nem a közművelődés elemeinek, hanem kimagasló csucsainak rokonságát tetelezi föl. Az a körülmény, hogy valamely társadalom ugyanazt a nyelvet beszéli, ugyanazon betűkkel ír és azonos alapműveletekkel számol, sőt ha gépiesen ugyanazon vallásfelekezet szertartása szerint morzsolja le imáit és tiszteli Istenét, nem biztosítéka az osztályok közeledésének. Ellenben, ha a polgárok a társas lét alapeszméire nézve tisztában vannak egymással, ádáz küzdelem nem fejlődhetik ki közöttük. Ezért van annak oly megmérhetetlenül nagy fontossága, hogy a nemzet minden osztályának színe-java ugyanazon magas értelmi műveltséggel bírjon, mivel az összes osztályok jobbainak közös eszményei nélkül lehetetlen, hogy azok párhuzamosan vezessék társaikat, a mi pedig egyedül teszi lehetővé, hogy a nemzet testének egyes fontos részei folyton ilyeneknek érezzék és vallják magokat, s visszavonásba és nyílt harczba ne keveredjenek egymással.

Mint nagyon sok másnak, e problémának is, az angolok, de ők szintén csak a legújabb időben, találták meg a nyitját. Nem hiányoztak ugyan Angliában egyesek századokkal ezelőtt sem, a kik a nemzet zömét is részesévé akarták tenni a főiskolai oktatásnak. Így például William Dell, a cambridgei Gouville és Gains-College mestere, már 1650-ben minden nagyobb városban egyetem vagy collegium létesítését sürgette, hogy a fiatal emberek a nap bizonyos óráit termelő munkával, más óráit pedig magasb tanulmányokkal tölthessék. Vagy — szerinte — úgy is be lehetett volna osztani az időt, hogy egy egész napot az üzleti tevékenységnek, a következőt pedig magasb rendű szellemi foglalkozásnak szentelhessék az ifjak. Száz évvel később Oxfordban, egy az ottani egyetemmel összeköttetésben levő lelkész, Rev. William Sell, ugyanazt követelte. Öt évvel később Lord Arthur Hervey egy kis munkát tett közzé, melyben arról elmélkedett, hogy mikép lehetne az iparosok különféle. egyletei és intézetei számára ismereteiknek bővítése céljából előadásokat kapni az egyetemektől. Mind e férfiak korukat azonban jóval megelőzték és oly eszméknek adtak kifejezést, melyek csak napjainkban tudtak megvalósulni.

A cambridgei egyetemet illeti a dicsőség az egyetemi oktatás általánosításának sikeres kezdeményeért. Cambridgeben történt, az 1873. év június havában, hogy James Stuart tanár egy korábbi (1871-ből származó) levele következtében annak alapeszméjét az egyetem magáévá tette. A peripateticus egyetemi előadások James Stuart fölfogása szerint mindenütt megtartandók, a hol befogadásukra a hajlam és külső lehetőség megvan. Az így megindult mozgalom terjedése valóban bámulatosan gyors volt. Három évvel később a cambridgei egyetemmel összeköttetésben álló vidéki központokon már több ezer tanuló hallgatott egyetemi előadásokat, Londonban pedig egylet alakult a mozgalom megindítására az angol metropolis területén. Oxfordban is csakhamar felkarolták ez eszmét, de akkor nemsokára el is ejtették, és csak 1885-ben ragadták meg azt ismét, ezuttal többé aztán el nem lankadó eredményes kitartással. Anglia észak-keleti részében a cambridgeivel karöltve a durhami főiskola terjesztette e mozgalmat, míg York- és Lankashireben a Victoria-egyetem volt annak középpontja. Később a skót egyetemek is magokévá tették

ez ügyet, Irland részére pedig még 1881-ben alkottak hasonló célú egyletet, mely aztán Belfastban és Londonderryben működött sikeresen. E mozgalom azonban nem állapodott meg Nagybritannia határainál, hanem azokon túlterjedve, elhatott most már minden világrészbe és ott minden országba, a hol angolul beszélnek. Az északamerikai Egyesült-Államokban, Canadában, Melbourneban, Uj-Zeelandban otthonra talált, sőt az angol nyelv óriási területén kívül is hódít már. Így például Belgiumban néhány évvel ezelőtt közel 4000 tanuló hallgatott ilyformán egyetemi előadásokat. Az University Extention 1894. évi londoni congressusán constatáltatott az a tény, hogy 931 angol és amerikai tanfolyamban több mint 104,000 egyén részesült rendszeres egyetemi oktatásban a főiskoláik falain kívül, a kiknek mintegy fele Angolországra esett.

E congressus tanácskozásai több tekintetben nagyon érdekesek voltak. Annak megnyitáig épen huszonegy év (Angliában tudvalevőleg a nagykorúság ideje) telt el azon időponttól számítva, midőn a cambridgei egyetem tanácsa a University Extention eszméjét magáévá tette. Két teljes évtized tapasztalatait lehetett tehát e nagy összejövetel alkalmazásával, a hol a földteke legkülönbözőbb tájai képviselve voltak, bemutatni. E tapasztalatokban a jövőre nézve igen sok biztató van. Az egész intézmény lényegéről, czélszerű szervezésének módozatairól a legilletékesebb férfiak nyilatkozataiból lehetett értesülni és fogalmat szerezni annak valódi jelentőségéről. E congressus három főkérdéssel foglalkozott s lord Salisbury, a devonshirei herceg és lord Herschell, mint az angol nagy egyetemek lord kancellárjainak, elnöklete alatt három külön ülésben tárgyalta azokat.

Az első főkérdés volt: Mily eszközökkel lehet megtartani és továbbfejlesztteni az egyetemi oktatás általánosításának köznevelési jellegét, s e mozgalom népszerű és közoktatási oldalát hogyan lehet kellő viszonyba hozni egymással? A második kérdés így hangzott: Melyek lényeges kellékei a helyes központi és helyi szervezetnek, s mily közoktatási és pénzügyi viszonyban álljon a University Extention mozgalma az állam és helyhatóságokhoz? A harmadik főkérdés szövege ez: Minőkülátásai vannak a University Extentionnek közoktatási szempontból, s minő módon hozható az a rendes egyetemi

oktatással és az egyetemi fokozatok nyújtásával czélszerű kapcsolatba?

E három főkérdés tárgyalása bő alkalmat nyújtott a mozgalom kezdeményezőinek és buzgó terjesztőinek elmondani nézeteiket mindenről, a mi arra tüzetesen vonatkozik. Angliának három kitünősége reá nyomta a hitelesítés pecsétjét az egyébként magokban véve is teljesen megbízható és nyomatékos nyilatkozatokra.

Az alaphang, melyből ezek általában szólanak, a legnagyobb elismerés, tisztelet és komoly számbavétel hangja. Ahhoz, hogy e mozgalom a kor szükségeinek szerves kifolyása, semmi kétség sem férhet. Lord Salisbury az első ülést megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az izgalom és élvezet korunk életszükségei közé tartoznak. Ha ezeknek nem adnak alkalmat, hogy nemes irányban nyilvánuljanak, úgy fognak érvényesülni, hogy az sem az egyénre, sem a társadalomra nézve nem lesz előnyös. A University Extention egyik rendeltetése az, hogy izlelőt szolgáltatson a magasb műveltség befogadására képes közönségnek abból az élvezetből, melylyel a gondolatok világa bővelkedik. Ez előadásoknak utat kell mutatni ahhoz a nagy kincshez, melyet a másoktól évezredek óta részünkre fölhalmozott eszmegazdagság képvisel. A magasb műveltségnek mintegy missionáriusai az egyetemi kiküldöttek, a kik oda is elviszik a főiskolai szellemet, tudományt, értelmi és erkölesi színvonalat, a hova az nem juthatna el különben. A műveltség befogadására képes középosztályú egyének tizezrei nem mehetnek, mert termelniök kell, az egyetemre, pedig szívesen tennék azt. E mozgalom megadja lehetőségét annak, hogy az egyetem menjen el hozzájuk. Mr. James Stuart, a mozgalom kezdeményezője, Sadler, annak egyik előkelő apostola, Jebb és más jeles férfiak rövid, tömör, tartalmas beszédei, reánk nézve elsőrendű fontossággal bíró forrásokat képeznek e tekintetben. Ezekben ki van fejtve, hogy e mozgalomnak kettős főczélja van. A rövid, hat vagy tizenkét előadásból álló, tanfolyamokkal a tudományos műveltség iránt általában, vagy bizonyos ismeretkör iránt különösen, széles körben érdekeltséget ébresztenek. Megteremtik ezzel a tudományos munkásság nagy közönségét, mely azután annak termékeit méltányolni, fölhasználni és élvezni képes.

A másik főczél pedig az, hogy a kiket életkörülményeik

távol tartanak az egyetemektől, de a kikben azok tanulmányai iránt megvan a határozott hajlam, alkalmat ad e mozgalom arra, hogy a felső oktatás minden áldásában, hosszabb idő alatt ugyan, mint a kik az egyetemen kizárólag tanulással tölthetik éveiket, de megközelítő vagy épen oly eredménnyel részesüljenek, mint ezek. A rövid tartamu előadások egyrészt előkészítik a hosszabbak megértését, melyek azoknak csak folytatásai, másrészt ez utóbbiak az amazok által keltett tudományos érdeklődés alapjára a széles körű egyetemi készütség épületét emelik. Sadler szerint a magasb műveltségnek e tanulmányok megbeesülhetetlen szolgálatot tesznek és kiszámíthatatlan a hatás, a melyet jövőben gyakorolni vannak hivatva. Oxfordban annak idején szegény franciscanusok kezdték az előadásokat s mi lett az ottani egyetem gyors fölvirágzása következtében belőlök? Hány mostani egyetemi kirendeltség helyén fognak majdan collegiumok és később valóságos egyetemek keletkezni? Az eszményi állapot már ma is az, hogy minden nagyobb középpont állandó szervezettel bírjon. Így alakult Readingban a University Extention College, melynek máris hatszáznál több rendes hallgatója van. Az exeteri közép-pont fejleményei nemsokára szintén oda fognak vezetni.

Különben a távol jövő e kecsegtető képei mellett a University Extention közvetlen földadata a rohamosan fejlődő és erősülő angol democratia nevelése, már magában is elég fontossággal bír, hogy e mozgalmat, mely a tanítást nem a bizonyítványok, hanem az ismeretek terjesztése kedvéért eszközli, teljesen jogosultnak tüntesse föl. Igen is, az angol egyetemek a University Extention-nal politikát csinálnak! De nem párt-, hanem nagy nemzeti és általános magas közművelődési politikát. Ezzel akarják elérni azt, hogy a termelő osztályok jobb módu egyénei mélyebb belátást nyerjenek az ember, a társadalom, az állam természetébe, s a tudomány és a művészetek varázskönyve kitérüljön előttök. Meg akarják tanítani a nemzet nagy zömét arra, hogy az új kor vívmányait miként kell fölhasználnia, hogy azok előnyei által mulhatatlanul jelentkező hátrányait ellensúlyozni képes legyen. Ha valaha igaz volt, napjainkban áll az, hogy a tudás hatalom. A nemzetek versenyképessége már a közel jövőben attól függ, hogy mily mértékben fognak széles körben gyakorlatilag is hasznosítható magas műveltséggel bírni. § az angolok bámu-

latos tapintata és leleményessége már megmutatta az utat, melyen haladva ezt általában el lehet terjeszteni a nemzet testében.

A szóban levő congressuson ismételve hangoztatták, hogy válságos idöket élünk, melyek csak úgy fordulhatnak jóra, ha mennél több embert képessé teszünk a helyes társadalmi rend megértésére. Értelmes hazafiakat és nem párt-embereket kell nevelni, a kiknek versengése alkalmas megteveszteni a tömegeket, melyek azután meröben illetéktelen vezetés alá kerülnek. Nagyobb és hasznosabb munkát végzünk akkor, ha a jövő fejlődésének egészséges, biztos alapját ilyenformán lerakjuk, mintha sokkal közvetlenebb és csattanósabb sikerü, de nem ily általános és mély hatásu föladatokat oldunk meg.

Azonban az ilyen előkészítés szükségképen huzamosabb munkájának az a nagy veszélye van, hogy az első lelkesedés tüze hamar elsziporkásván, a később ismét szükségesnek mutatkozó nehéz munkát mindig újra kell kezdeni. Azért az angolok igen bölesen a University Extentiont nagy gondnal részletesen szabályozott intézménynyé fejlesztették ki, melynek hatása már ma is bámulatos, kilátásai a jövőben pedig beláthatatlanok.

A University Extention intézménye nem mindenütt ugyanazon részletekből alakul meg. Söt az 1894. évi congressus tanácskozásai és határozatai az egyes országok, vagy az egyes egyetemeknek is sok tekintetben szabad kezet engednek, kimondván, hogy mindenütt a fönforgó viszonyokhoz kell alkalmazkodni. Az intézmény alapgondolatai és vezéreszméi mindenütt ngyanazok maradnak, s ezeket figyelembe véve, az itt röviden vázolt szervezet domborodik ki szemünk előtt.

A rövidebb és hosszabb tartamu előadások három egész tizenkét hetet vesznek igénybe, mely alatt hat, tiz vagy tizenkét, illetve huszonnégy előadás tartatik, leginkább őszszel és tavasszal. Több rövid tartamu előadás összefüzéséből (terminal lectures) lesznek az idöszaki tanfolyamok (sessional lectures), melyekből három vagy négy képezi az úgynevezett curriculumot. Az előadások tartása előtt azok lényeges tartalma külön iratba (syllabus) foglalandó, s a felettes egyetemi bizottságnak, vagy a fölolvasások fölügyelőjének (superinten-

dent lecturer) bemutatandó. A tanítás a szabad előadás és az azt követő conversatorium az úgynevezett class útján eszközöltetik. Ez utóbbi rendszerint az előadásra nyomban következik, és rendeltetése, hogy az abban felőlelt anyag jól föl-dolgoztassék és pedig az arról folytatott beszélgetés útján, melynek során az előadó és a hallgatók kérdéseket intéznek egymáshoz. Az előbbi, hogy meggyőződjék arról, vajon meg-értették-e, az utóbbiak pedig, hogy pótló fölvilágosításokat, kiegészítő adatokat és irodalmi segédeszközöket kérjenek a fölolvastól. Ezenkívül minden héten írásbeli dolgozatokat (weekly paper) készítenek a tanulók, melyeket az előadó át-tekint és megjegyzéseit széljegyzetek alakjában azokra meg-teszi. A class és a heti írásbeli munka igen hathatósan támo-gatják a szóbeli előadások által tett benyomást, s azokat a rendszer nélkülözhetetlen alkatrészeinek tekintik.

Multhatatlanul szükségesnek tartják a vizsgálatokat is. De ezeknél arra fektetnek súlyt, hogy a tett kérdések a lényegre vonatkozzanak, s ne az egyes tárgyak nehezebb, bonyolultabb részeire, mert nem ezeknek, hanem amannak tudása a fontos. A vizsgáló mindig más egyén, mint az elő-adó, de az ez utóbbi által készített syllabushoz köteles tar-tani magát.

Ha a tanító a conversatorium és az írásbeli munkála-tok, a vizsgáló pedig a feleletek alapján képesítettnek itélik a tanulót, akkor az bizonyítványt kap. E bizonyítványoknak egész bonyolult rendszere fejlődött ki, melynek részletei azon-ban logikai kapcsolatban vannak egymással. A terminal cer-tificate legalább tizenkét előadás sikeres hallgatása s a meg-felelő szó- és írásbeli gyakorlatok és a vizsgálat után adatik. Két rövid, vagy hat-hat előadásos, tanfolyam egy terminusnak számítatik be. A sessional certificate egy legfelelőbb tizenkét havi időre szóló és legalább huszonnégy előadást magában foglaló időszak után adatik. Ha valakinek két terminalis bizo-nyítványa van, azokat egy sessionalisért becserélheti. Ez utóbbi bizonyítványt kitüntetéssel is adják, ha a vizsgázó legalább az egyik terminalis vizsgálatot kitünően tette le, vagy előre meghatározott föltételek mellett kiváló essayt irt a neki föl-adott themáról. A Vice chancellor's certificat-et azok kapják, a kik legalább három, Cambridgeben pedig négy sessionalis bizonyítványt tudnak fölmutatni. Némely egyetem az ily bizo-

nyitvány alapján megengedi, hogy a tanuló azzal állandó viszonyba lépjen (affiliation).

Az 1894. évi congressuson megállapították, hogy az University Extention így kifejelett rendszere az egyetemi oktatás keretébe már teljesen beilleszkedett. Úgy a cambridgei, mint az oxfordi, s a többi egyetemek is állandó központi tanácsot tartanak, mely annak peripateticus oktatását intézi. Saját vidékén a helyi hatóságok képviselőiből, érdeklődő tanférfiakból és saját kiküldötteiből helyi centrumokat szervez mindegyik, melyek az illető városban tartott egyetemi előadások támpontját képezik. Az fogadja el a hallgatók jelentkezését, gondoskodik az előadásokhoz szükséges tantermekről, a fűtésről, világításról s a segédeszközök előteremtéséről. Az előadók csak egyetemi megbízás alapján működhetnek. Egyes angol egyetemek a jelöltekkel 3—6 próbaelőadást tartatnak, és pedig a jelöltek által a tanácsnak előzetesen benyújtott és ezáltal jóváhagyott syllabus alapján. Amerikában a philadelphiai egyetem az ily előadó ifjak képzésére formászerű seminariumot rendezett be. Az angol egyetemeken a peripateticus tanításra jelentkezett jelölteknek rendszerint mintegy fele szokott beválni.

Az előadókat a központ honorálja. Így például a cambridgei egyetem a tavalyi prospectus szerint egy tizenkét hétre terjedő egyszerű tanfolyamért és classért az írásbeli munkálkodás vezetésével együtt átlag negyvenöt font sterlinget adott, mely azonban a jelesebb törzsfőolvasónál (staff lecturer) ötven fontra emelkedett föl, a junior főolvasónál pedig harminczöt fontra szállott alá. Ha több központ társul a végből, hogy ugyanazt a főolvasót alkalmazza, vagy ha ez naponként több órán át taníthat, akkor illetményei aránylag esökkennek. A vizsgálatért két font jár, mely a vizsgálatok halmozódása esetén valamivel szintén alább száll.

Nagy kérdés ma még Angliában is, hogy e tanfolyamok költségei miként szereztessenek be. Eddig főleg adakozásokból és alapok kamataiból fedezték azokat. Az állam támogatását nem akarták igénybe venni, mivel attól tartottak, hogy az annak segélyével járó részletes ellenőrzés időnap előtt jegeczeni fogja a még eddig folyton erőteljesen fejlődött intézményt. Újabban, midőn azt hiszik, hogy a University Extention egészen kinőtte magát, ettől már nem tartanak s az állam

mérsékelt támogatását hajlandók lennének elfogadni. A helyhatóságoktól tantermeket, fűtést, világítást, tanszereket, könyvtárak és egyéb tudományos gyűjtemények használatának átengedését kívánják. A természettudományok előadása, a kísérletezéshez szükséges készülékek és szerek megszerzésével járó bajok miatt, némi nehézségbe ütközik. De ezen is, úgy a hogy lehet, segíteni törekszenek. A történelem, politika, nemzetgazdaságtan, sociologia, a művészetek, az irodalom és ezek történetének ismertetése ily nehézségekkel nincs összekötve, miért is azok az e nemű oktatásnak igen alkalmas tárgyait képezik. De azért a technikai legmagasabb ismeretek s a matematika terjesztésétől sem riadnak vissza. Azonban constatálható, hogy az angol irodalom, történet, politikai intézmények ismertetése, művészeti előadások, nemzetgazdaságtan és sociologia szolgáltatják a University Extention főanyagát, habár természettudományi és technikai tárgy is elég bőven van a programokban hirdetve.

A University Extentionnal bizonyos kapcsolatban áll a munkások oktatása is. De e kérdéssel egy nemrég megjelent nagyobb munkámban *) tüzetesen foglalkozván, elég itt azt csak egyszerűen megemlítenem.

Röviden előadva, ez az angol University Extention szervezete. Sikere oly általános elismerésre talált az 1894. évi congressuson, hogy azt az angol egyetemi oktatás lényeges alkatrészének jelentették ki, mely az egyes osztályok műveltségének egyöntetű emelésével nemcsak azokat, hanem a világ minden részében lakó összes angolul beszélő nemzeteket alkalmas egymáshoz közelebb hozni.

Az a kérdés már most, hogy ez — első pillanatra nagyon exotícusnak látszó — intézménnyel szemben minő álláspontot foglaljunk el? Van-e arra szükség nálunk, s ha igen, mily alakban lenne az hazánkban behozandó? És végül, megvan-e erre a lehetőség? Mily eszközök állanak e részben rendelkezésünkre, és minő eljárás volna meghonosításánál a legcélrányosabb?

Alig van számbavehető nemzet Európában, melynek nagyobb szüksége volna a tömörülésre, mint a magyarnak.

*) Dr. Gual Jenő: *Társadalmi béke a közgazdasági patriarchalismus alapján*. Buda-Pest, 1896. Pallas. III. és 301. lap.

Lételet csak nagy politikai missiójának betöltésével mentheti meg és biztosíthatja. E missio pedig abban áll, hogy a nyugati műveltség alapján és színvonalán a saját államát czélszerűen, a jog- és szabadság, s a humanus fölfogás alapján szervezvéen és kiépitvéen, azt e monarchia külpolitikájában döntő súlyú tényezővé tegye, illetve e minőségében folyton föntartsa. Azt mondják, hogy a magyar faj egyik főjellemvonása, hogy könnyen adja ugyan át magát a pártviszálynak, de veszély idején össze tud tartani. Ha ez áll, akkor csak a magas értelmiséget kell megszereznie, hogy lehetőleg összetartsa, mert az föl fogja világosítani arról, hogy létele — szakadatlan benső erősödés nélkül — voltaképen folyton veszélyben forog. Egymagában a magyar állam népességének is csak viszonylagos többségét képezvéen, fajsulyra és fajértékre nézve hasonlíthatatlanul ki kell válnia a többi népfajok közül, ha hegemoniáját s ezzel a létérdekeinek megfelelő politika lehetőségét nem akarja elveszteni. A magas rendű értelmiség terjesztése az országban erre a legalkalmasabb eszköz. A nemzetiségek vagy résztvesznek vele annak megszerzésében, vagy pedig ettől tartózkodni fognak. Az első esetben akarva nem akarva a magyar közművelődést mozdítják elő, mert annak befolyása alól nem fogják magokat kivonhatni s előbb-utóbb kibékülnek azzal, belátván, hogy az nemcsak a fajnak, hanem az államnak is közkincese. A második esetben pedig úgy el fognak maradni, hogy mint alsórendű népesség a dolog természete szerint veszélyesek nem lehetnek.

A legvalószínűbb azonban, hogy a felső oktatás lehető általánosítása a magyar politikai nemzeti öntudatot hatalmasan erősíteni, s így ezt a monarchiában vezérszerepre hivatott államot egységesíteni, lakosságát tömöríteni, fajsulyban és fajértékben pedig rendkívül gyarapítani fogja.

A felső oktatás általánosítása azért is szükséges ez országban, mert annak közművelődése még korántsem elég belterjes. A mai zilált politikai helyzet is nem kis részben a választó közönség zömének elmaradottságából következik. A magyar nemzet politikai, társadalmi és gazdasági igen nehéz helyzetének természetéről sokkal kevesebbnek van tiszta fogalma, mint kívánatos lenne. Már pedig nemsokára mi sem fogjuk kikerülhetni, hogy a politikai jogok itt is kiterjesztesenek, mert hiszen a magyar állam is folyton demokratiku-

sabb alapokra helyezkedik át. A demokraciának nevelése itt tehát szintén életérdekű föladat, a mihez még az is járul, hogy annak fajvegyülés és beolvadás által végbemenő gyarapodásánál az egyneművététel nagy fontosságú munkájata lehető legtapintatosabb kimélettel, de egyszersmind a legszivósabb következetességgel el kell végezni.

Figyelembe veendő az is, hogy a termelés most már mindjobban követeli az alapos előkészületet. Nemcsak az iparos, kereskedő és műszaki ember, hanem a földművelő gazda is kénytelen lesz ifju kora tanulmányának főtárgyává azon szakismereteket tenni, melyek teljes bírása nélkül nem lesz versenyképes. Mindig több kiváló termelőnek kell tehát politikai és társadalmi ismereteit a későbbi korban pótolni, a mi azután gazdasági versenyképességre is csak kedvező visszahatással bírhat.

A belterjes közművelődés terjedésének egyik leghatékonyabb tényezője az oly szervezet, mely lehetővé tenné, hogy a magyar társadalom zöme azon középpontokkal lenne állandó összeköttetésben, melyek rendeltetése: az okszerűséget képviselni. De hogy ez bekövetkezhesék, előbb a belterjes közművelődésre való hajlamot kell megszerezniünk, mely a tudomány őszinte tiszteletében áll. Ez tudvalevőleg, sajnos, nálunk nincsen meg. Már maga az a vonás jellemünkben, hogy mindenhez érteni vélünk, s minden iránt saját véleményyt arrogálunk magunknak, ezt megczáfolhatatlanul bizonyítja.

Tudományos irodalmunk siralmas viszonyait, melyeket legjobban az a tény tüntet föl, hogy itt csaknem több az író, mint az olvasó, nem ecsetelem bővebben. Igen jól ismerjük azt mindnyájan. Ily viszonyok közt bámolni lehet azon a fejlődésen, mely mégis csak mutatkozik. Ennek magyarázata az, hogy íróink nagy önföláldozással művelték itt a tudományt, a mit sokkal inkább ez utóbbi varázsának, mint a közönség által nyújtott elismerésnek vagy biztatásnak lehet köszönni. A közönség közönye számára csak egy mentség van: hogy azt soha senki sem nevelte és senkisémm fejlesztette benne a tudomány szeretetét. Hiszen azt a legújabb korig holt nyelven, azután pedig, sajnos, oly érthetetlen és élvezhetetlen magyarsággal művelték, melynél az lett volna a csoda, ha azt a magyar nép beveszi. Meg vagyok róla győződve, hogyha a felső oktatás általánosítása útján a magyar közönséggel meg-

ismertetjük a tudomány élvezetének lehetőségét és módját, ha oly műveket írunk számára, melyeket konkrét gondolkozású józan eszével meg is érthet, ha ahhoz, de egyuttal lelkéhez tudunk majd beszélni, ha a tudományt egyszer meg tudjuk kedveltetni vele: akkor tudományos irodalmunk viszonyai is aránylag rövid idő alatt tetemesen javulni fognak. De a közönséggel való folytonos érintkezés által nyerni fog maga a magyar tudományosság is, mert az saját szabad életnyer, míg ma még sok tekintetben hasonlít az exotikus növények üvegházi ápolásához. A tudósok el fogják sajátítani a konkrét gondolkozás kifejezésekként jelentkező tömör, világos előadást és stílust, a mi közönségünket, a mily mértékben ennek fogalmi körét szélesíteniök, magasb értelmiségét rendszeres training által erősíteniök sikerül, épen oly mértékben gyarapítani, sőt hatványozni fogja. A magyar tudományos művek olvasásának szükségét kell a magyar középosztályban megteremteni és akkor tudományos irodalmunk fejlődése iránt nem lesz okunk aggodalmakat táplálni.

Már pedig, ha az University Extention más eredményre a közel jövőben nem is fog vezetni, a tudomány iránt való érdeklődést fölkelteni, annak nagyszerűségéről a közönséget fölvilágosítani, s így iránta tiszteletet gerjeszteni az okvetetlenül képes leend. A hol pedig a tudományt tisztelik, ha a tudóst különben nem jutalmazták is nagyon, ott a tudomány műveléséről külön nem kell gondoskodni.

A tudományyal, különösen a társadalom politikájával való foglalkozás, maga után fogja vonni, a társadalmi szervezet helyesebb átértését a minnek nyomán a társadalom önfegyelmezése is valószínűbb lesz, mint most, midőn az egész és részeinek kapcsolatát és szerepét az értelmiség is csak igen kevéssé méltányolja. Hogy pedig a nép önfegyelmezése mily fontos, bizonyítja az, hogy nélküle a szabadság sohasem nyugszik biztos alapon. Az erkölcsi fölfogásnak sincs a felső rétegekben hatalmasabb támasza, mint az igazi fölvilágosultság, mely a négyezer év óta tisztán álló ethikai alapelvek követésében kénytelen a haladás legbiztosabb útját fölismerni.

Kis nemzeteknél minden tehetség érvényesülésére szükség van. Ha feltalálásukra Angliában is oly nagy súlyt fektetnek, mennyivel szorgosabban kell azokat nálunk keresni.

És a jövőben a jeles tehetségekre minden téren még nagyobb szükség lesz, mert egész köz- és magánéletünk versenyképessége az előteremthető hatékony segédeszközök fölhasználásától és gyarapításától, tehát főleg a magasb rendű értelmi munkásságtól fog függeni. Jól mondta az 1894. évi University Extention congressusán egy szónok, hogy e rendszer szolgáltatja a hálót, melylyel a rejtett és másként okvetetlenül elkalldó nagy tehetségeket a nemzet oczeánjából ki lehet halászni. De nem kevésbé találó volt egy másiknak az a megjegyzése is, hogy e rendszer nemcsak a nagy halakat megfogni, hanem czélszerű táplálás mellett a kicsinyeket is nagyokká fejleszteni alkalmas.

Szóval nincs szempont, melyből, tekintve az egyetemi oktatás általánosításának szükséges voltát, ne kellene belátni. Általában el lehet mondani, hogy annak segélyével a világműveltséget nemzetünk közkincsévé tehetjük. Ha valaha, most szivlelendő meg a próféta fölkiáltása, hogy «elvész az én népem, mert tudomány nélkül való», valamint Hye ismeretes mondása: «Verachte nur Vernunft und Wissenschaft, so hab' ich dich schon unbedingt!»

Hasznos lenne e rendszer meghonosítása tehát az egész országra, de hasznos lenne az egyetemi ifjúságra, a tanárookra és magokra a főiskolákra nézve is.

Az egyetemet végzett, s a rendszeresítendő peripateticus előadások ügyét életpályájok néhány első éve alatt tevékenyen szolgálni hajlandó fiatal egyének szerzett tudományukat sokkal jobban földolgoznák és assimilálnák, a közönséggel való érintkezés mellett pedig, számos életviszonyt és helyzetet ismernének meg alaposan, a minek később igen sok hasznát vehetnék. Tanultságuk és értelmiségök továbbá oly trainingen menne keresztül, hogy annak gyakorlati és forgalmi értékét voltaképeu az adná meg, jellemökre pedig e foglalkozás szintén csak nemesítő hatást gyakorolhatna. Ez uton közülök számosan a tudomány állandó és hivatott művelőinek jelöltjei sorába lépnének, és itt szerzett első sikereik sok későbbi küzdelem nehézségeivel szemben edzené meg őket, a miből a magyar tudományos irodalomnak megbecsülhetetlen előnye származnék.

Hasznos lenne e rendszer az egyetemek és általában a főiskolák tanári karára nézve is, mivel alig lehet valami lélek-

emelőbb, mintha oly munkában veszünk részt, mely általán nemesít, javít, tökélyesbit és regenerál. Az a kevés fáradság mely e mozgalom szerencsés megindulása után annak központi irányításával járna, a belső megelégedés és a külső tisztelet aránytalanul nagy jutalmát biztosítaná részére. Valamint nincs hatalom felelősség, úgy nincs valódi becsültetés és dicsőség sem, mélyre menő általános hatás nélkül. Ennek árán amaz bő mértékben kínálkozik a főiskolák tanárainak hazánkban is.

Végre a University Extention fölkarolása főiskoláinknak is megadná a nemzeti missio óriási tekintélyét, mely minden kiváltságnál jobban kitüntetné a közművelődés ez elsőrendű intézeteit, és közelebb vinné azokat a nemzet szívéhez, melynek meleg életműködése nem engedné, hogy azokban a nemzettel érző tudományosság lüktetése valaha ellankadjon.

Ha tehát ezek szerint az egyetemi oktatás általánosítása így nagy szükségeket elégíthetne ki és ekkora előnnyel járna, vajon férhet-e ahhoz kétség, hogy kellő jóakarattal és eréllyel mellett az nálunk is keresztülvihető. Meghonosításának más, mint a közöny, nem állhatja útját, mert hiszen minden hozzá szükséges tényezővel valóban birunk. És e közöny ellen is nem annyira a közönség, mint a főiskolák körében kell küzdeni. A közönség nálunk tapasztalás szerint szívesen ragadja meg az okulás minden kedvező alkalmát, csak azt megfelelő módon kínálják neki. Szerintem tehát egyedül a főiskoláktól függ, hogy ez intézmény létesítése nálunk is sikeresen kezdeményezhető legyen, mert sem az állam, sem a helyhatóságok nem fognak e részben, meg vagyok róla győződve, komoly nehézségeket emelni.

Nem lehet ez alkalommal föladatomban az egyetemi oktatást és annak tényezőit bírálat tárgyává tenni. Különben is, a ki valamely czélt akar elérni, annak nagy kimélettel és teljes jóakarattal kell eljárnia. Egyébiránt az ily nagy kérdések tárgyalásánál folyton szem előtt tartandó, hogy az ügy minden, a személy semmi. Azért most egyszerűen annak rövid előadására térek át, hogy a szóban levő kérdés gyakorlati megoldását én nálunk hogyan képzelem.

Mindenekelőtt a budapesti egyetem és a műegyetem tanácsai által választandó tagokból álló középponti közeget kellene megalkotni, melybe minden vidéki centrum is egy-egy tagot

küldene ki. Ez a központ volna hivatva az egész mozgalmat vezetni, az előadók képzéséről gondoskodni és a magyar University Extension pénzügyeit kezelni. Az létesítené továbbá a vidéki központokat is, velök állandó összeköttetésben lenne, s azok működése fölött a fölügyeletet gyakorolná. Ily vidéki középpontok mindenütt alakítandók lennének, a hol főiskola, valamely felső szakiskola, kiváló tudományos testületek léteznek, vagy a hol a lelkes helyhatóság buzgón és áldozatkészen fölkarolná azt. Az egyetemi szellemet az országos, a helyi viszonyok követelményeit a vidéki központ képviselné. A kettő közötti kapcsolatot az angol University Extension következő jelszavai szabályoznák: aid, sympathy, contact!

Az országos központ magja legfőlebb huszonnégy tagból állana és a kültagokkal együtt választaná az ügyek állandó intézésével meghozandó és kellőleg dotált végrehajtó bizottságot. Az előadások mindazon tárgyakra kiterjednének, melyek iránt valamely vidéken a közönség érdeklődik, és a melyek a helybeli vagy mozgó gyűjtemények segítségével, vagy a melyek ilyenre egyáltalában nem utalvák, ott czélszerűen megtarthatók lennének. Az országos központ a fölügyeletet akár tagjainak kiküldése, akár külön e czélra alkalmazott közegek (superintendent lecturer) által gyakorolhatná. Az előadókat mind a fővárosi, mind a vidéki fő- és felső szakiskolákon megfelelően javadalmazandó seminariumokban a szaktanárok, a buzgóbb és törekvőbb hallgatók közül képeznék. Ezenkívül a középpont a kellőleg szabályozandó próbaelőadások útján másokat is képesíthetne az előadói tisztre. Tüzetesen megállapítandók lennének a különféle czélú és tartamu tanfolyamok és a vizsgálatok módozatai. Egyébiránt e rendszert a gyakorlat fejlesztené ki a legjobban. Az előadók nálunk is, mint Angliában, tiszteletdíjban lennének részesítendőek, mert hiszen becses és nagy munkát végeznének. A mozgalom ez oldalát pénzügyi szempontból alapos megfontolás tárgyává kellene tenni. A helyhatóságok a tantermeket adhatnák első sorban. A vagyonosabb városok, megyék, testületek vagy egyesek alapítványokat tehetnének, s ha e mozgalom szerencsés bevezetés után kedvező fogadtatásra talál, kétségtelenül tennének is. Hiszen tíz-tizenkét ezer forinttal egy-egy évszakos előadást örök időkre biztosítani lehetne ilyformán. A törvényhatóságok és testületek különben meghatározott időre is biztosíthatnának e

czélra valamely járulékot. Az előadások hallgatása és a vizsgálatok nem lennének ingyenesek. Hiszen felnőtt egyéneket, nagyobbrészt kereső és gyakran jómódú közönséget kell szem előtt tartani, a melynek a mérsékelt tandíj fizetése nem eshetik nehezeére. Többre is becsülik az előadásokat, ha azok nem ingyenesek, mely esetben a közönség bizonytalan és nem eléggé komoly. Nem az a cél, hogy népszerű, mulattató, hanem alapos, a figyelmet lehetőleg megragadó előadások útján mélyebb és állandóbb hatást érzünk el, ha ennek megszerzése több időt vesz is igénybe. Azt nem célozhatjuk, hogy a szellemi proletariátust gyarapítsuk, hanem igen is azt, hogy az értelmes, de termelő munka által az egyetemi tanítás-tól elvont elemeknek pótlólag adjuk meg az egyetemi magasb műveltséget. Az állam sem vonhatja ki magát e mozgalom támogatásából, de ennek jogczime alatt nem szabad arra úgy reá nehezednie, hogy ennek következtében társadalmi jellege elveszzen.

Azonban az anyagiakon kívül az államnak e mozgalmat nálunk egész tekintélyével és erkölcsi befolyásával is elő kell majd segítenie. Az állam az előadók vizsgáló és felügyelő biztosok szabad utaztatásán, és az országos központ, valamint a seminariumok megfelelő javadalmazásán kívül, szabály szerint az illető közönség áldozatkészségének arányában járulhatna a költségekhez. A hol azonban magasb tekintetek, például a szegény vidékek és szegény, de jeles tehetségű tanulók fölkarolása kívánatosná tennék, ott kivételesen bőkezűbb is lehetne. Az előadások hatályosítása céljából kisebb, tömör kézikönyvek is irandók lennének, melyek az előadást követő beszélgetéssel, s az írásbeli munkálkodással együtt a tanítás sikerét és komolyságát nagyban előmozdítanák. A vizsgálatok is mellőzhetetlenek e célból, de azok megállapítására is a tapasztalásnak utmutatása lenne a legirányadóbb.

Nem lehet kétségben senki sem az iránt, hogy a University Extention széles alapon leendő czélszerű meghonosítása hazánkban sok munkát, sok gondolkozást, erős megfigyelést, szivós kitartást és igen nagy buzgalmat tételez föl. A pénz-áldozat, melybe kerülne, aránylag nem volna jelentékeny. De ha ez tetemes lenne is, az összes anyagi és szellemi erőfeszítéssel annak eredményes behozatala nagyon fölrerne. Mert hiszen azt, hogy a nyugoteurópai magas színvonalu közműve-

lődés általánossá és belterjessé tétele, a társadalmi osztályok a különböző nemzetiségek és felekezetek értelmiségének egy közös politikai-nemzeti öntudatban való egyesítése, magyar homogén gondolkozású democratia, s a tudományos irodalom számára jelentékeny olvasóközönség nevelése, a termelő osztályok társadalmi és gazdasági fölfogásának magasra emelése és az emberiesség szellemének minden rétegbe való mélyebb behatása mily óriási erkölcsi és anyagi értéket képvisel: azt kiszámítani is merőben lehetetlen. Azért midőn a nemzetéletének második évezredébe lépve, közoktatásunknak — a reánk következő új idők szempontjából keresztülviendő — reformjairól tanácskozunk, nem szabad az egyetemi oktatás lehető általánosításának roppant fontosságáról sem megfeledkeznünk. Bátor vagyok ennél fogva indítványozni, mondja ki az egyetemes tanügyi congressus, hogy:

1. Az egyetemi oktatás czélszerűen szervezendő kiterjesztését — az angol University Extention mintájára — mindenhova, a hol az iránt érzék, érdeklődés és áldozatkészség nyilvánul, nagyon szükségesnek tartja;

2. elérkezettnek véli az időt, hogy annak meghonosítására hazánkban komoly kezdemény tétessék;

3. e végből a saját kebeléből bizottságot küld ki, melynek föladata az lesz, hogy a mozgalmat megindítsa, nevezetesen a budapesti tudományegyetem és a műegyetem tanácsát annak megnyerje, a közoktatási miniszteriumnál utjait egyengetse, és az egész országban minden erre alkalmas ponton annak eszméje iránt élénk érdeklődést keltsen és működését szakadatlanul folytassa, míg csak az országos középpont megalakulásával az egész ügy intézését annak gondjaira nem fogja bízhatni.

